

TUUKKA TOMPERI

Käsikirja ajattelua innoittaviin dialogeihin

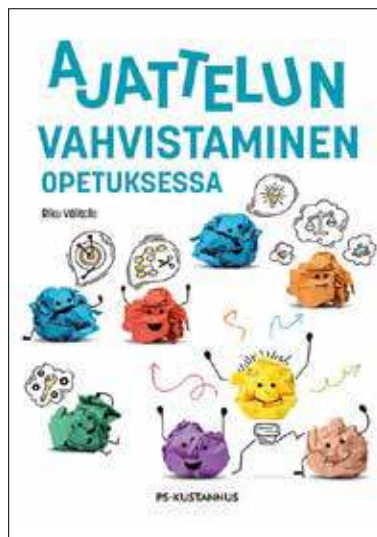
Riku Välitälo, *Ajattelun vahvistaminen opetuksessa*. PS-kustannus, Jyväskylä 2021. 190 s. & 7 liitettä.

Oulun normaalikoulun luokanlehtorina työskentelevä kasvatustieteen tohtori Riku Välitälo on yksi harvoista suomalaisista lasten filosofointia tutkinneista asiantuntijoista. Hän toimii myös vuonna 2015 perustetun alan suomalaisen yhdistyksen Filo – filosofiaa lapsille, nuorille ja yhteisöille ry:n puheenjohtajana ja on näin tämän nuoren ja melko pienen kotimaisen kentän keskeisiä vaikuttajia.

Ajattelun vahvistaminen opetuksessa on ajattelutaitojen opetuksen kokonaisvaltainen opas, jonka kohderyhmänä ovat etenkin luokanopettajat. Kirja painottuu käytännöllisiin vinkkeihin ja välineisiin mutta perustelee ne teoreettisella taustoituksella. Oppaan lähtökohtana on lasten kanssa filosofoimisen tai yleisemmin ilmaistuna pedagogisen filosofoinnin perinne. Välitälo kutsuu opetustapaa ”dialogiseksi pedagogiikaksi” korostaakseen dialogista kohtaamista kasvatustavoitteena sekä lähestymistavan soveltuvuutta monien aiheiden ja aineiden opetukseen.

Suomalaisen lasten filosofointiperinteen erityispiirteeksi ulkomaiseen teoretisointiin nähden Välitälo mainitsee kasvatuksellisuuden eli pedagogisen toiminnan ja suhteen painottumisen. Painotuksen osoittaa jo mainittu yleiskäsitteeksi vakiintunut ’pedagoginen filosofia’, jossa lähestymistapa tiivistyy filosofian kasvatukselliseen soveltamiseen. Englanniksi käytetään sen sijaan vastaavissa yhteyksissä tavallisimmin ’tutkivan filosofisen yhteisön’ (*community of philosophical inquiry*) käsitettä.

Osittain kotimaiset erityispiirteet kumpuavat saksalaisen, muun muassa sivistysteoreettisen perinteen vaikutteista mutta myös luokanopetuksen ja opettajankou-

lutuksen suuresta merkityksestä Suomessa. Suomessa kouluopetuksen näkökulmaa on alusta saakka pidetty vahvasti esillä alan teksteissä ja oppaissa. Näkökulma lataa enemmän painoa kasvatusvastuulle, opettajan asemalle, opettajan ja oppilaiden suhteille sekä koulun arvoperustalle ja kasvatustavoitteille. Suomalaiset tekstit ovat myös usein tietoisempia kasvatuksen teoriaperinteistä kuin angloamerikkalainen keskustelu.

Välitälon kirja seuraa osuvasti suomalaista linjaa nostamalla ensimmäiseksi käsitellyksi aiheeksi opettajan aseman kasvattajana ja keskustelujen ohjaajana. Kirjassa kuvataan opettajan moninaisia toisiinsa limityviä rooleja ”viisaana vanhempana”, ”tutkimusmatkailijana”, ”sillanrakentajana”, ”häirikönä” ja ”omana itsenään”. Selkeässä ja hyvällä tavalla arjenmakuisessa esityksessä näkyy myös kirjoittajan kokemus normaalikoulun ohjaavana opettajana. Toimiva ja konkreettinen on myös havainnollinen kuvaus ajattelevan ja tutkivan keskustelun kulusta ja sen ohjaamisesta eri vaiheissa.

Taitavan ajattelun ulottuuksien käsittelyn jälkeen erityisinä dialogisten ajattelutaitojen sovel-lusalueina kasvatuksessa esitetään medialukutaito, kouluväkivallan ehkäisy sekä piilevien ennakkoluulojen tunnistaminen, joka on entistä tärkeämpää monikulttuurisessa arjessa. Ajattelun perustaitoina avataan seitsemän ajattelutyökalua kysymysten esittämisestä kriteerien käyttämiseen.

Tämän jälkeen valtaosan kirjasta muodostavat pienet kertomukset tai ajatuskokeet, kyselyvirikkeet ja aktiviteetit erilaisten ajattelutaitojen vahvistamiseen luokkatyöskentelyssä. Ne kohdentuvat etenkin peruskouluun, mutta osa on sovellettavissa myös toiselle asteelle. Lisäksi liitteet sisältävät muutamia monikäyttöisiä työkaluja sekä muutaman päivän mittaisen suunnitelman oppimiskokonaisuudeksi syrjinnän ehkäisyssä.

Välitälon opas on eittämättä monipuolisin suomeksi nyt tarjolla oleva käytännönläheinen ensijohdatus lasten ajattelu- ja keskustelutaitoja kehittävään opetukseen. Kirjassa toteutuu mainiosti tasapaino dialogisen opetuksen joskus kovin korkeiden ihanteiden ja opettajakokemuksen osaltaan tuoman arki-realismien välillä.

Toivomisen varaa jää ehkä lähinnä kirjan suppeassa lähdeviitteistyksestä. Kirja rakentuu lähtökohdissaan tietysti aihepiirin aiemman kirjallisuuden varaan. Taustat ja monet ideat ovat ainakin osin tuttuja alan keskeisimmistä johdantoteoksista, joihin kuuluvat muun muassa Maughn Gregoryn ym. *Filosofiaa lapsille & nuorille*, Robert Fisherin *Teaching Thinking*, Philip Camin *20 ajattelun työkalua* sekä tietysti Matthew Lipmanin pääteos *Ajattelu kasvatuksessa*. Tänä vuonna julkaistiin suomennoksena myös

yhden alan pioneerin Roger Sutcliffen työtoveriensa kanssa laatima selkeän opaskirjamainen *Ajattelun perusasteleht*.

Esimerkiksi taitavan ajattelun jakaminen kriittiseen (*critical*), luovaan (*creative*) ja välittävään (*caring*) ulottuvuuteen perustuu Lipmanin teoriaan, samoin näiden täydentäminen yhteisöllisellä (*collaborative*) ulottuvuudella on tuttua muun muassa Fisherilta ja Sutcliffelta. Välitalo kuitenkin onnistuu omalla tavallaan tekemään ulottuvuudet havainnollisiksi opettajia koskettavien kuvauksin. Myös ajattelevan dialogin ja filosofoinnin vaiheita kuvataan vastaavalla tavalla kuin aiemmissa lasten filosofoinnin oppaissa, ja ajattelun perustaitojen käsittely pohjautuu paljolti Camin tekemään jäsentelyyn.

Lukijaa olisi vielä hyödyttänyt, jos aiempaan kirjallisuuteen olisi viitattu enemmän ja suuremmin. Nyt vain muutamat keskeisimmät teokset mainitaan lyhyessä lähde-luettelossa, jota olisi voinut täydentää kirjojen lisäksi myös verkkolähteillä, joiden avulla aiheesta kiinnostuva opettaja olisi helpommin päässyt syventämään tietouttaan aihepiiristä. Vähitellen täälläkin kasvanut kiinnostus lasten ja nuorten kanssa filosofoimista kohtaan näkyy joka tapauksessa siinä, että aihepiiriin kirjallisuuden suomenkielinen tarjonta on nyt aivan toisella tasolla kuin vielä runsas kymmenen vuotta sitten.

Tutkimuspuolella filosofianopetuksesta ja pedagogisesta filosofiasta on samana aikana julkaistu kolme ensimmäistä suomalaista väitöskirjataseista tutkimusta, joista viimeisin on juuri Välitalon väitöskirja *The Philosophical Classroom: Balancing Educational Purposes* (2018). Sitä edelsivät suomalaisen edelläkävijän Hannu Juuson *Child, Philosophy and Education: Discussing the Intellectual Sources of Philosophy for Children* (2007) sekä tutkimusmonografian ja artikkeliväitöskirjan yhdistelmänä oma tutkimukseni *Filosofianopetus ja pedagoginen filosofia. Filosofia oppiaineena ja kasvatuksena* (2017, kahdessa osassa).

Puutteitakin kotimaisessa kirjatarjonnassa vielä on: ennen kaikkea tarvetta olisi suomenkielisille lukemistoille ja virikemateriaaleille, joita opettajat voisivat suoraan hyödyntää eri ikäisten oppilaiden opetuksessa. Tällaisissa lukemistoissa saisi olla monille tasoille ja moniin aihepiireihin soveltuvia satuja, tarinoita, novelleja, ajatuskokeita ja -pätkinöitä, joiden käyttäminen olisi luontevaa yhdessä edellä mainittujen ajattelutaito-oppaiden kanssa. Yhtä lailla kaivattaisiin virikkeiksi soveltuvia audiovisuaalisia aineistoja kuvista piirrettyihin ja näytelmiin. Lyhyitä tarinavirikkeitä ja käytännön aktiviteetteja tarjoava Välitalon kirja onkin osaltaan hyvä vastaus tähän puutteeseen luokanopetuksen ja pienten lasten ajattelutaitojen näkökulmasta. Vanhempien lasten ja nuorten opetuksessa, kuten filosofian aineenopetuksessa, yksi hyödyllinen virikekirja on (myös suomennetuista *Ajattelun ja Etiikan pikkujättiläiset* -kirjoistaan tunnetun) Julian Bagginiin *Possu joka halusi tulla syödyksi – ja 99 muuta ajatusleikkiä*, jossa on nuorelle lukijakunnalle soveltuvasti versioitu uudelleen koko joukko filosofian historiasta ja nykyfilosofiasta tunnettuja ajatuskokeita ja dilemmoja.

Englanninkielisessä maailmassa lasten ja nuorten filosofointia tukevaa kirjallisuutta on niin ikään teorian, tutkimuksen kuin käytännön vinkkien saralla julkaistu mittavasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Jos suomalainen lukija ensin tutustuu Välitalon uuteen kirjaan ja muihin yllä mainittuihin yleisteeoksiin, on oman tietämyksen ja opetusideoiden syventäminen tämän jälkeen mahdollista laajaan englanninkieliseen tarjontaan perehtymällä. Tällöin luku- ja opetusvinkkejä kannattaa etsiä etenkin vilkkaasta brittiläisestä järjestökentästä esimerkiksi P4C Co-operativen (p4c.com), SAPEREn (sapere.org.uk), Philosophy Foundationin (philosophy-foundation.org) ja DialogueWorksin (dialogueworks.co.uk) verkkosivuilta.

Kirjallisuus

- Baggini, Julian, *Possu, joka halusi tulla syödyksi* (The Pig That Wants to Be Eaten and 99 Other Thought Experiments, 2006). Suom. Maria Lyytinen. Ajatus Kirjat, Helsinki 2007.
- Cam, Philip, *20 ajattelun työkalua. Opas tukivan ajattelun opettamiseen* (Twenty Thinking Tools. Collaborative Inquiry for the Classroom, 2006). Suom. Danika Harju, Vilma Kärkkäinen & Tuukka Tomperi. niin & näin, Tampere 2020.
- Fisher, Robert, *Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom*. Bloomsbury, London 2013.
- Gregory, Maughn, *Filosofiaa lapsille & nuorille. Käytännön käsikirja* (Philosophy for Children Practitioner Handbook, 2008). Suom. Jarkko Tuusvuori. niin & näin, Tampere 2010.
- Juuso, Hannu, *Child, Philosophy and Education: Discussing the Intellectual Sources of Philosophy for Children*. Oulun yliopisto, Oulu 2007.
- Lipman, Matthew, *Ajattelu kasvatuksessa. Kasvatustutkimusfilosofinen johdatus ajattelun taitojen opettamiseen* (Thinking in Education, 2003). Suom. Tapani Kilpeläinen. niin & näin, Tampere 2019.
- Sutcliffe, Roger, Bigglestone, Tom & Buckley, Jason, *Ajattelun perusasteleht. Käytännön opas metakognition opettamiseen* (Thinking Moves A–Z. Metacognition Made Simple, 2018). Suom. Meeri Friman, Matias Moisio & Tuukka Tomperi. niin & näin, Tampere 2021.
- Tomperi, Tuukka, *Filosofianopetus ja pedagoginen filosofia. Filosofia oppiaineena ja kasvatuksena*. niin & näin, Tampere 2017.
- Välitalo, Riku, *The Philosophical Classroom: Balancing Educational Purposes*. Oulun yliopisto, Oulu 2018.